

זרקור מיוחד למלאת יובל למלחמת ששת הימים

מחקר על חללי מלחמת ששת הימים

כתיבה: סגן שמעון גולן (1971)

הכנה לדפוס: סא"ל (במיל) בעז זלמנוביץ.
עריכה לשונית: ע"ץ ספי שפר.
מפות: רס"ן (במיל') שרון אסיף.
חברי מערכת: אל"ם (במיל') ד"ר יגאל אייל.
סא"ל רוית ויסמן.
סרן (במיל') גיא קליסקי.

הקדמה

השנה אנו מציינים יובל למלחמת ששת הימים ; מלחמה קצרה בזמן, אך משפיעה ביותר על המלחמות שאחריה, כפי שהיא עצמה הייתה תוצאה של המלחמות שלפניה. זו המלחמה ששינתה את מהלכה של ההיסטוריה, ולא רק שלנו.

במשך שישה ימים נלחם צה"ל בשלוש חזיתות, וניצח. הגם שרבות נכתב על הניצחון הגדול והלא מובן מאליו, הרי הזמן החולף השכיח סיבות, תהליכים, קרבות, אירועים, לקחים, מפקדים ולוחמים. המחלקה להיסטוריה מחויבת להביא לידיעת המפקדים והחיילים של צה"ל את כל אלה, ויותר מכך, כדי לעורר מחדש את העניין במלחמה הזו – נדבך חשוב בהיסטוריה של מדינת ישראל ושל צבאה.

זרקור היסטורי זה הוא השני בסדרה של ספרים ומחקרים שתפרסם המחלקה להיסטוריה במהלך השנה על אודות מלחמת ששת הימים.

זו מלחמה שלא הסתיימה ; אין מלחמות שמסתיימות, בוודאי למשפחות שאיבדו את יקיריהן. השילוב של עוצמת היבשה, האוויר והים באו לידי ביטוי בלחימה האגרסיבית, אך גם במחיר הנפגעים. 781 הרוגי המלחמה הם עדות ללחימה העזה ולהקרבה האישית.

זרקור זה מציג לראשונה מחקר על חללי צה"ל במלחמת ששת הימים, שנועד לנתח ולסכם את נסיבות נפילתם. צוות המחלקה להיסטוריה שחקר את עניין החללים בסוף שנות ה-60, נסמך על נתונים שסופקו על-

ידי אכ"א, כמו גם על מחקרי הקרבות עצמם, ועל בסיסם הציג חתכים שונים של התפתחות הלחימה, עוצמתה והשפעתה על הכוחות הלוחמים בכל זירות המערכה.

ניתן ללמוד רבות מנתונים אלה על המלחמה והבולט בהם - מקומם של המפקדים המובילים את לוחמיהם בחוד ההסתערות. המושג "אחרי" מקבל את ביטויו הטרגי, ומדגים לכולנו את ערכי "רוח צה"ל" ומסורת הגבורה העוברת מדור לדור.

אל"ם (במיל') ד"ר יגאל אייל

רמ"ח ההיסטוריה

כללי

מטרת המחקר על חללי מלחמת ששת הימים היא לנתח ולסכם בעזרת נתונים סטטיסטיים, גרפים ומפות, ולפי חתכים שונים, את נסיבות נפילתם של חללי צה"ל במלחמת ששת הימים.

שכן הגם שהיו לנו כ-6,000 הרוגים במלחמת העצמאות וכ-200 הרוגים במבצע "קדש", בהשוואה לכ-800 הרוגים במלחמת ששת הימים – מתברר כי ממוצע ההרוגים ליום לחימה בפועל היה הגבוה ביותר במלחמת ששת הימים.

השיטה

המחקר, שבוצע על-ידי סגן שמעון גולן במסגרת צוות מחקר בראשותו של רס"ן טיבור יונש, מתבסס על נתונים שסופקו על-ידי אכ"א-פרט-ענף נפגעים וגמלאות. רשימת החללים (781) כוללת את כל אלה שנפגעו בין 5 ל-12 ביוני 1967, גם אם הם נפטרו מפציעיהם בתאריך מאוחר יותר.¹

במהלך המחקר נבדקו אחד אחד כל הדיווחים האישיים על כל חלל והושוו עם נתונים נוספים שעמדו לרשות הצוות (רישומי המחשב בחתכים השונים, לפי היחידות, ודיווחי העוצבות במלחמה). עם זאת, יש להביא בחשבון טעויות סטטיסטיות - שאינן עולות על 2% מהמספר הכולל של החללים.

¹ הערת העורך: עד פרסום המחקר ב-25 במארס 1971.

המחקר נבנה לפי שני חלקי יסוד :

1. החלק הצבאי – הכולל חתכים לפי שלבי הלחימה, זירות הקרב והיחידות ;
2. החלק האישי – הכולל חתכים כגון : מצב משפחתי וגיל.

נושאי המחקר

החלק הצבאי :

1. רשימה של מספרי חללים לפי חטיבות ומקומות נפילה עיקריים ;
2. טבלה של החללים לפי תאריך הנפילה וזירת הקרב ;
3. תרשים של החללים לפי תאריך הנפילה וזירת הקרב ;
4. טבלת חללים לפי שלבי הלחימה וזירת הקרב (ללא חיל האוויר) ;
5. טבלת חלוקת חללי חיל האוויר לפי שלבים וזירת הקרב ;
6. טבלת חלוקת חללים לפי שלבים וזירת קרב, כללי ;
7. טבלה כללית לפי מקומות נפילה עיקריים, זירות וחטיבות :
 - א. בזירה המצרית ;
 - ב. בזירות הירדנית והסורית.
8. טבלה לפי מקומות נפילה עיקריים ולפי תאריכי הנפילה ;
9. תרשים חללים לפי שיוכם החילי.

החלק האישי:

10. תרשים החללים לפי דרגותיהם הצבאיות ;
11. תרשים החללים לפי גילם בעת הנפילה ;
12. החללים לפי מצבם המשפחתי :
 - א. חתך נופלים לפי מצב משפחתי ;
 - ב. פירוט הנופלים הנשואים.
13. טבלת החללים
 - ג. לפי סוגי השירות : קבע, חובה, מילואים ;
 - ד. לפי מקומות המגורים : עיר, עיירת פיתוח, ההתיישבות העובדת.

מפות:

1. מפה כללית עם ציון מספר הנופלים במקומות הקרב העיקריים ;
2. מפה של זירת מצרים עם ציון מספר הנופלים במקומות הקרב העיקריים ;
3. מפה של זירת ירדן עם ציון מספר הנופלים במקומות הקרב העיקריים ;
4. מפה של מרחב ירושלים עם ציון מספר הנופלים במקומות הקרב העיקריים ;
5. מפת הזירה הסורית עם ציון מספר הנופלים במקומות הקרב העיקריים.

בחינת הנתונים מלמדת את עיקרי העובדות הבאות:

1. בחלק הצבאי:

- א. השיא במספר החללים היה ב-6 ביוני, היום השני של הקרבות – 283 חללים, מתוכם 190 בזירה הירדנית; בעוד שב-5 ביוני, היום הראשון של הקרבות, נפלו 205 חיילים, מתוכם 155 בזירת מצרים; ביום החמישי של הקרבות, 9 ביוני, נפלו 105 חללים, מתוכם 97 בזירה הסורית (ראו טבלה 1 ותרשים 1).
- ב. בשלב **ההבקעה** בשלוש הזירות נפלו 534 חיילים; בשלב **ההתכתשות** – 95; ובעת ניצול **ההצלחה** 69 (ראו טבלאות 2, 3 ו-4).
- ג. מספר הנופלים הגבוה ביותר בשלב **ההבקעה** היה בקרבות באזור ירושלים – 118; אחריו, בציר הצפוני בסיני – 103; ואחריו ברמת הגולן – 92 (ראו טבלה 4, ופירוט לפי חטיבות בטבלות 5א ו-5ב, ובטבלה 6 לפי מקומות).
- ד. חטיבה 55 איבדה את המספר הגדול ביותר של חיילים ביחס לחטיבות האחרות – 96 חללים, לעומת – 66 חללים בחטיבה 7, ובחטיבה 35; 53 חללים בחטיבה 45, ו-48 בחטיבה 1 (ראו רשימה 1).
- ה. מבחינת השיוך החילי היה השיא במספר הנופלים בחי"ר (כולל צנחנים ונח"ל) והגיע ל-320 חללים, כשאחריו חיל השריון עם 256 חללים כל יתר החילות סבלו אבדות פחותות בהרבה ביחס לשני חילות אלה, כשהמספר הגבוה ביותר בקרבם הוא בחת"ם – 36 חללים (ראו תרשים 3).

2. החלק האישי :

- א. מבחינת הדרגות מהווים רבי־טוראים וסמלים, מחד גיסא, וסגנים וסרנים, מאידך גיסא, את "שיאי" הנופלים. כלומר, מספר החיילים בתפקידי מ"כ, מ"מ, סמ"פ ומ"פ שנהרגו גדול יותר מאשר ממלאי תפקידים אחרים. עובדה היא, שנפלו במלחמה 283 רב"טים וסמלים לעומת מספר הטוראים (284) ועוד – 159 קצינים (ראו תרשים 3).²
- ב. עיון בהרכב הגילים של החללים מגלה שרובם הגדול של הנופלים היה בשנה השלישית של שירותם (בגיל 20-21); כלומר, נפלו חיילים בעלי ניסיון. לעומת זאת, מתברר שדווקא טירונים וחיילים בשנת השירות הראשונה ואפילו השנייה, נפגעו הרבה פחות מהממוצע (ראו תרשים 4).
- ג. לימוד נתוני החללים לפי מצבם המשפחתי מורה שנפלו הרבה אבות לילדים (278). מספר הרווקים שנפלו הוא 425, ומספר הנשואים ללא ילדים הוא 78 (ראו תרשימים 5 ו-6).
- ד. מתוך הנופלים היו 558 בשירות מילואים, 173 בשירות חובה ו-50 בצבא קבע (ראו תרשים 6).
- ה. אם גם אין להסיק מסקנות מוחלטות מהתרשים (7) המראה את מקומות מגורי החללים – כי רבים מחיילי ההתיישבות העובדת מסרו כתובות משפחה בערים, בדומה

² הערת העורך: ניתן להסיק ממשפטים האלה את המסקנה שהמפקדים הובילו את הלחימה – ברוח 'אחרי'.

לאנשי הקבע והטייסים – בולטת העובדה שלמעלה מ-25% הם מההתיישבות העובדת.

רשימה 1 - חלוקת הנופלים על-פי חטיבות

1. **חטיבה 55:**
 - א. בית הספר לשוטרים וגבעת התחמושת – 36 ;
 - ב. שיח גיראח – 13 ;
 - ג. דרך שכס – 13 ;
 - ד. בית ישראל – 8 ;
 - ה. מוזיאון רוקפלר – 8 ;
 - ו. מלון "ריבולי" – 5 ;
 - ז. הגשר – 5 ;
 - ח. שאר המקומות – 8 ;
 - ט. סה"כ – 96.
2. **חטיבה 7:**
 - א. אזור רפיח – 25 ;
 - ב. אליגירדי – 11 ;
 - ג. שיח זויד – 8 ;
 - ד. אלעריש – 7 ;
 - ה. אזור ח'אן יונס – 7 ;
 - ו. מקומות אחרים – 9 ;
 - ז. סה"כ – 66.
3. **חטיבה 35:**
 - א. רצועת עזה – 30 ;
 - ב. אזור רפיח – 21 ;
 - ג. מקומות אחרים – 15 ;
 - ד. סה"כ – 66.
4. **חטיבה 45:**
 - א. גינין – 16 ;
 - ב. צומת קבטיה – 15 ;
 - ג. יעבד – 10 ;
 - ד. מקומות אחרים – 12 ;
 - ה. סה"כ – 53.
5. **חטיבה 1:**
 - א. תל פחר – 27 ;
 - ב. מקומות אחרים – 21 ;
 - ג. סה"כ – 48.

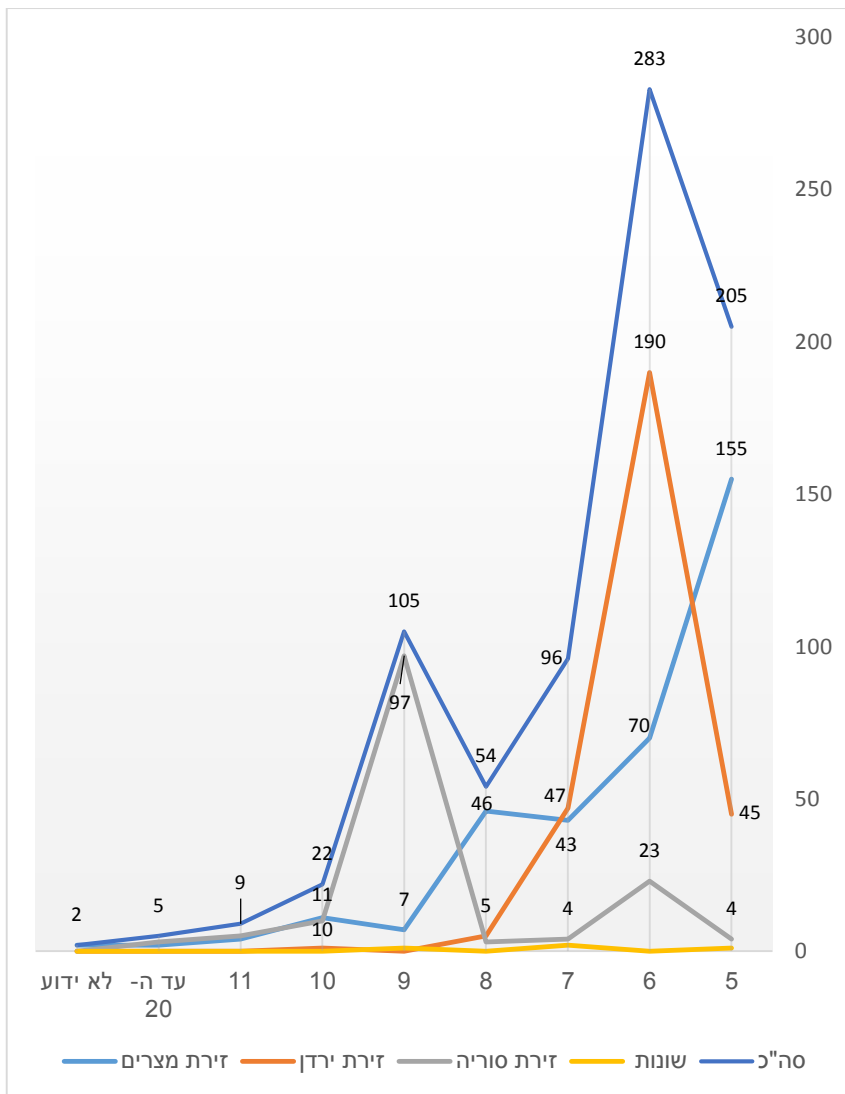
6. **חטיבה 11:**
 א. אל-קובה – 14;
 ב. אזור חי'אן יונס – 9;
 ג. אזור רפיח – 9;
 ד. מקומות אחרים – 14;
 ה. סה"כ – 46.
7. **חטיבה 3:**
 א. דרדרה – 23;
 ב. ראש פינה – 8;
 ג. מקומות אחרים – 12;
 ד. סה"כ – 43.
8. **חטיבה 16:**
 א. אבו טור – 16;
 ב. ארמון הנציב – 7;
 ג. מקומות אחרים – 18;
 ד. סה"כ – 41.
9. **חטיבה 10:**
 א. שיחי עבד אל-עזיז – 10;
 ב. שועפאט, תל אל-פול, גבעת המבתר – 13;
 ג. מעוז ציון – 5;
 ד. מקומות אחרים – 12;
 ה. סה"כ – 40.
10. **חטיבה 200:**
 א. ג'בל ליבני – 9;
 ב. רצועת עזה – 7;
 ג. מקומות אחרים – 14;
 ד. סה"כ – 30.
11. **חטיבה 37:**
 א. שכס – 12;
 ב. תל פחר – 5;
 ג. מקומות אחרים – 9;
 ד. סה"כ – 26.
12. **חטיבה 8:**
 א. גבעת האם – 8;

- ב. קלע – 7 ;
- ג. סיר אדיב - 6 ;
- ד. מקומות אחרים – 3.
- ה. סה"כ : 24
- 13. חטיבה 60 :**
 - א. ביר גפגפה – 20 ;
 - ב. מקומות אחרים – 3 ;
 - ג. סה"כ – 23.
- 14. חטיבה 14 :**
 - א. מוצבי "אוקלנד" – 5 ;
 - ב. מקומות אחרים – 17 ;
 - ג. סה"כ – 22.
- 15. חטיבה 99 :**
 - א. אום כתף – 12 ;
 - ב. מקומות אחרים – 6 ;
 - ג. סה"כ – 18.
- 16. חטיבה 80 :**
 - א. אום כתף – 5 ;
 - ב. מקומות אחרים – 11 ;
 - ג. סה"כ – 16.
- 17. חטיבה 520 – 12.**
- 18. חטיבה 2 – 7.**
- 19. חטיבה 5 – 7.**
- 20. חטיבה 9 – 6.**
- 21. חטיבה 4 – 2.**

טבלה מספר 1 - חלוקת הנופלים במלחמת ששת הימים לפי תאריך
נפילה וזירת קרב

סה"כ	שונות	זירת סוריה	זירת ירדן	זירת מצרים	
205	1	4	45	155	5 ביוני
283	0	23	190	70	6 ביוני
96	2	4	47	43	7 ביוני
54	0	3	5	46	8 ביוני
105	1	97	0	7	9 ביוני
22	0	10	1	11	10 ביוני
9	0	5	0	4	11 ביוני
5	0	3	0	2	20-12 ביוני
2	0	0	0	2	לא ידוע
781	4	149	288	340	

תרשים 1 – חתך מספר הנופלים לפי תאריך הנפילה וזירת הקרב

**טבלה 2 – חלוקת הנופלים לפי שלבי הלחימה
(זירת הקרב (ללא חיל האוויר)**

סה"כ	זירת סוריה	זירת ירדן				זירת מצרים							סה"כ
		השומרון ואזור דאמיה	פרודור	אזור ירושלים, הר חברון ויריחו וירושלים	זירת ירדן	ציר חטיבה 8	ציר אוגדה 31	ציר אוגדה 38	רצועת עזה	ציר אוגדה 84	הצבחה	התבוננות	
512	92	51	29	118	0	3	7	36	73	103	הבקעה		
94	0	17	1	26	0	0	14	10	0	26	התבוננות		
66	13	2	0	2	0	0	14	8	2	25	ניצול הצלחה		
82	37	33	6	2	4	0	0	0	0	0	בתחום הקו הירוק		
754	142	103	36	148	4	3	35	54	75	154	סה"כ		

**טבלה 3 - חלוקת חללי חיל האוויר לפי שלבי
הלחימה וזירת הקרב**

סה"כ	ישראל	עיראק	רמת הגולן	סוריה	אזור ירושלים	ציר אוגדה 31	ציר אוגדה 38	ציר אוגדה 84	עומק מצרים	שלב
22	0	2	4	2	2	1	2	3	6	הבקעה
1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	התכתשות
3	0	0	1	0	0	0	0	0	2	ניצול הצלחה
1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	בתחום הקו הירוק
27	1	2	5	2	2	1	2	4	8	סה"כ

טבלה 4 – חלוקת חללים לפי שלבי הלחימה וזירת הקרב, כללי

סה"כ	שונות	זירת סוריה	זירת ירדן	זירת מצרים	
534	2	98	200	234	הבקעה
95	0	0	44	51	התכתשות
69	0	14	4	51	ניצול הצלחה
83	1	37	41	4	בתחום הקו הירוק
781	3	149	289	340	סה"כ

**טבלה 5א – חתך הנופלים במקומות הנפילה
העיקריים בחלוקה לחטיבות בזירה המצרית**

רצועת עזרה			אל-קובה	אום כחף	ביר נפמה	שיח' זוויד	אל-ג'ירדי	אל-עריש	גיבול ליבני	
שאר הרצועה	אזור ריפה	אזור ח'אן יוניס								
28 – 35 חטי	25 – 7 חטי	9 – 11 חטי	14 – 11 חטי	11 – 99 חטי	20 – 60 חטי	8 – 7 חטי	11 – 7 חטי	7 – 7 חטי	9 – 200 חטי	
10 – 11 חטי	21 – 35 חטי	6 – 7 חטי		8 – 872 ג'ד		7 – 35 חטי	1 – 20 חטי	3 – 99 חטי	3 – 99 חטי	3 – 520 חטי
6 – 200 חטי	9 – 11 חטי	2 – 35 חטי	14 – 11 חטי	5 – 80 חטי	1 – 20 חטי	1 – 20 חטי	1 – 520 חטי	2 – חטי	1 – מפקדת פד"ים	
2 – גוש יואב	1 – 14 חטי	1 – 200 חטי		3 – 14 חטי		1 – 1 חטי	1 – מירון	1 – 60 חטי	1 – חטי	
	1 – 60 חטי	1 – 993 יח		1 – 55 חטי				1 – חטי		
	1 – חטי	1 – 14 חטי	1 – 520 חטי							
	1 – 1 חטי	1 – 1 חטי	1 – חטי							
46	59	20	14	30	20	17	15	14	13	

**טבלה 25 – חתך הנופלים במקומות הנפלה
העיקריים בחלוקה להטיבות בזירות הירדנית
והסורית⁴**

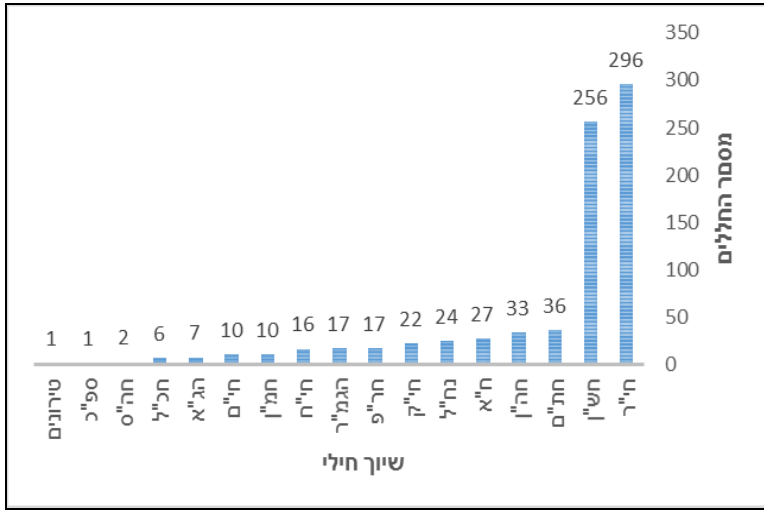
זירת סוריה		זירת ירדן						
תל פחר	דרדרה	צפון ירושלים		פרוזור ירושלים	אבי-טור	גיין	צומת קבטירה	שכם
		גבעת התחמושת	שאר המקומות					
חטי 27-1	חטי 23-3		חטי 74-55	חטי 25-10	חטי 16-16	חטי 16-45	חטי 15-45	חטי 12-37
חטי 37-5			חטי 4-80					חטי 3-1
			חטי 2-35					
32	23		80	25	16	16	15	15

**טבלה 6 – חתך הנופלים במקומות הנפילה העיקריים
בחלוקה לתאריך הנפילה³**

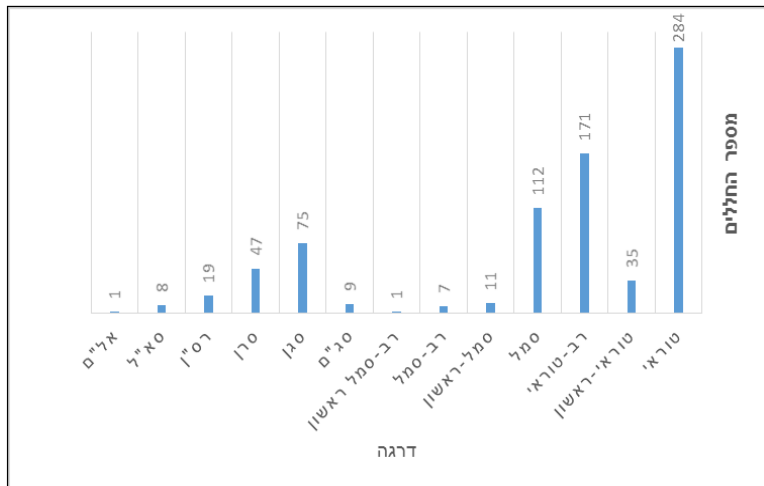
סה"כ	10 ביוני	9 ביוני	8 ביוני	7 ביוני	6 ביוני	5 ביוני	
59	7	0	3	2	6	41	אזור רפיח
32	0	32	0	0	0	0	תל פחר
30	0	0	0	4	13	13	אום כתף
23	0	21	0	0	2	0	דרדרה
20	0	0	1	0	19	0	גבעת התחמושת
20	0	0	0	0	6	14	אזור ח'אן יונס
20	0	2	14	3	0	1	ביר גפגפה
17	0	0	0	0	3	14	שיח' זויד
16	0	0	0	3	13	0	אבו טור
16	1	0	0	0	15	0	ג'נין
15	0	0	0	0	15	0	צומת קבטיה
15	0	0	1	14	0	0	שכם
15	0	0	2	0	2	11	אל-ג'ירדי
14	0	0	0	1	1	12	משלט אל- קובה
14	0	1	1	8	1	3	אל-עריש
13	0	0	1	5	0	7	ג'בל-ליבני

³ מקומות שבהם נפלו יותר מ-10 חללים.

תרשים 2 – חתך חללים לפי חילות

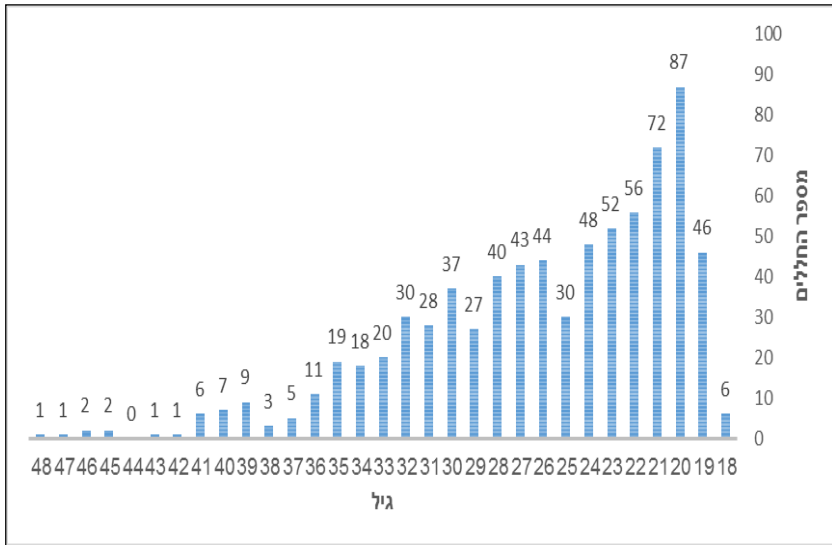

תרשים 3 – חללי צה"ל לפי דרגותיהם

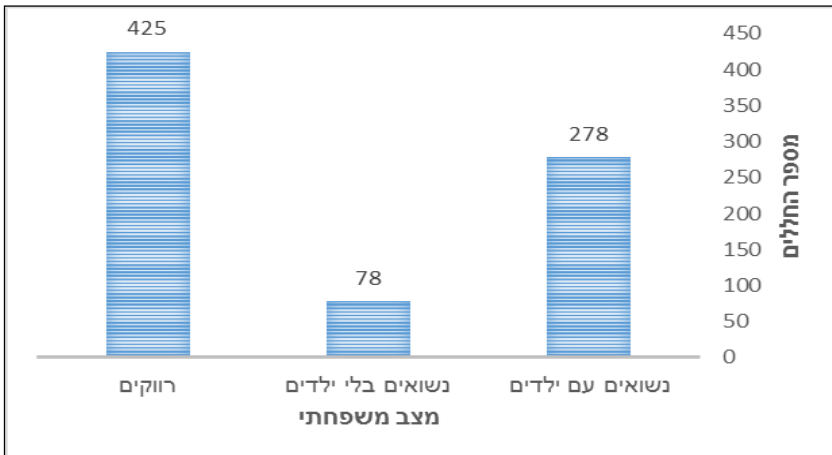

בלמ"ס

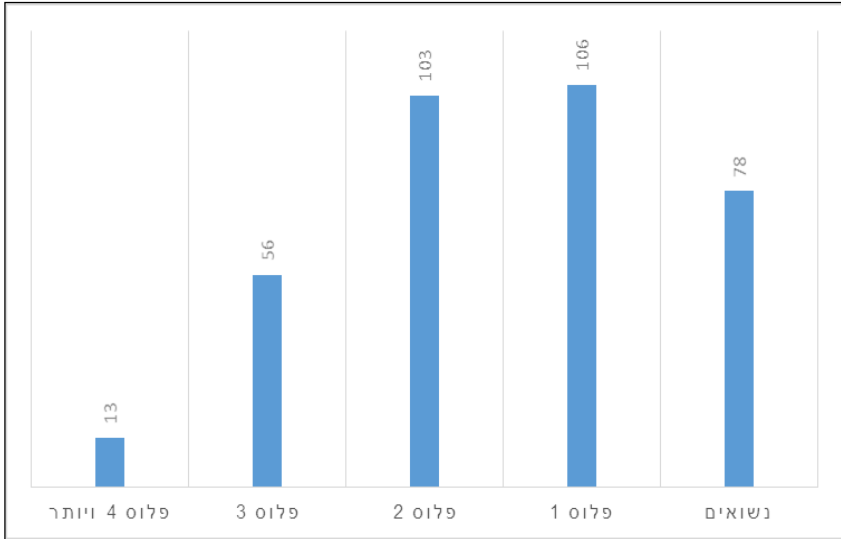
תרשים 4 – חתך הנופלים לפי גילים

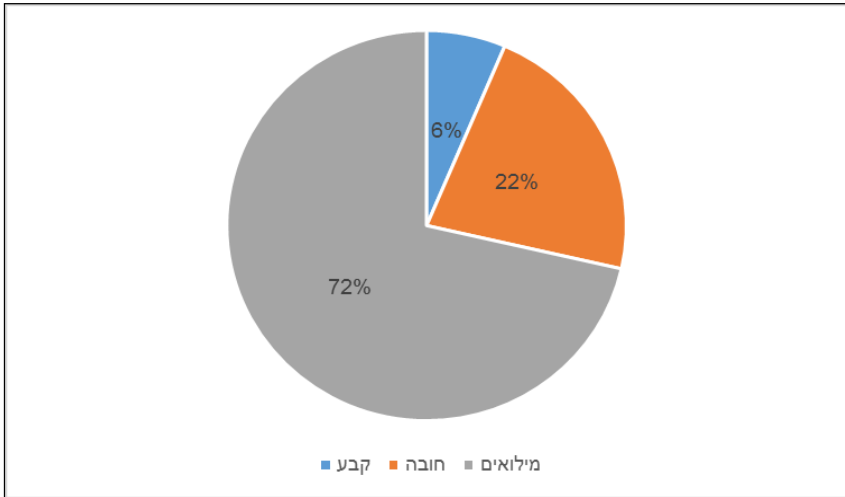
תרשים 5 – חתך נופלים לפי מצב משפחתי

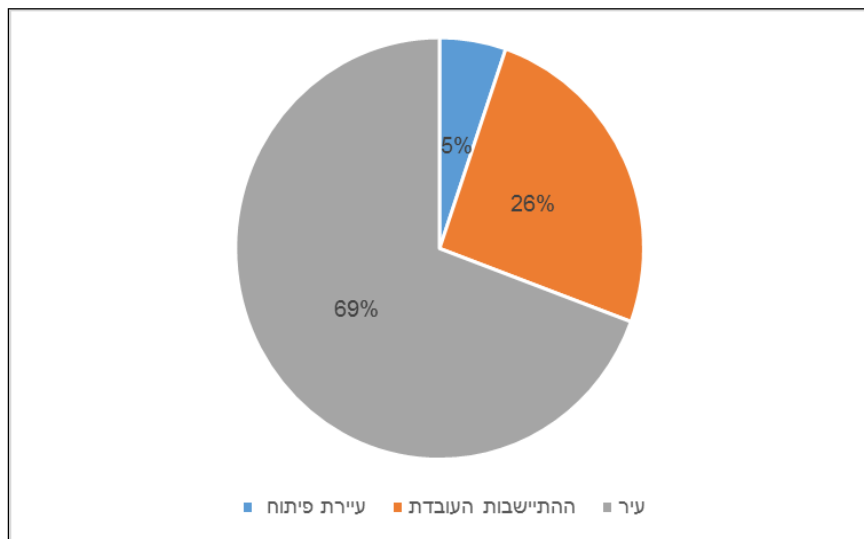
תרשים 5 – פירוט הנופלים הנשואים

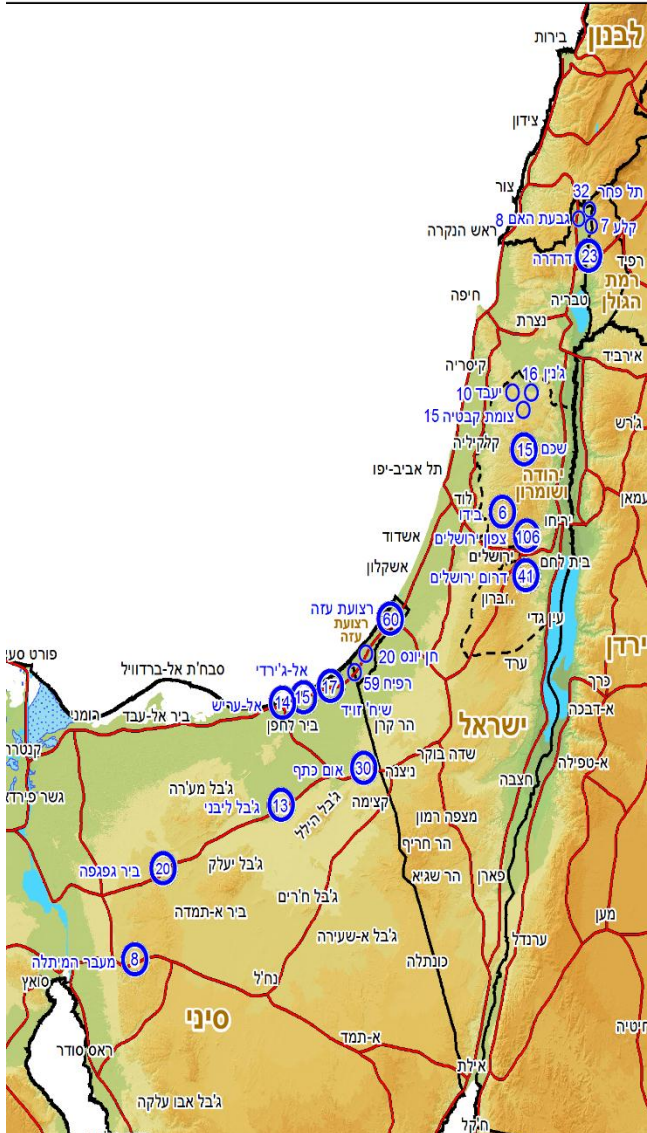
תרשים 6 – חתך חללי צה"ל לפי אופי השירות

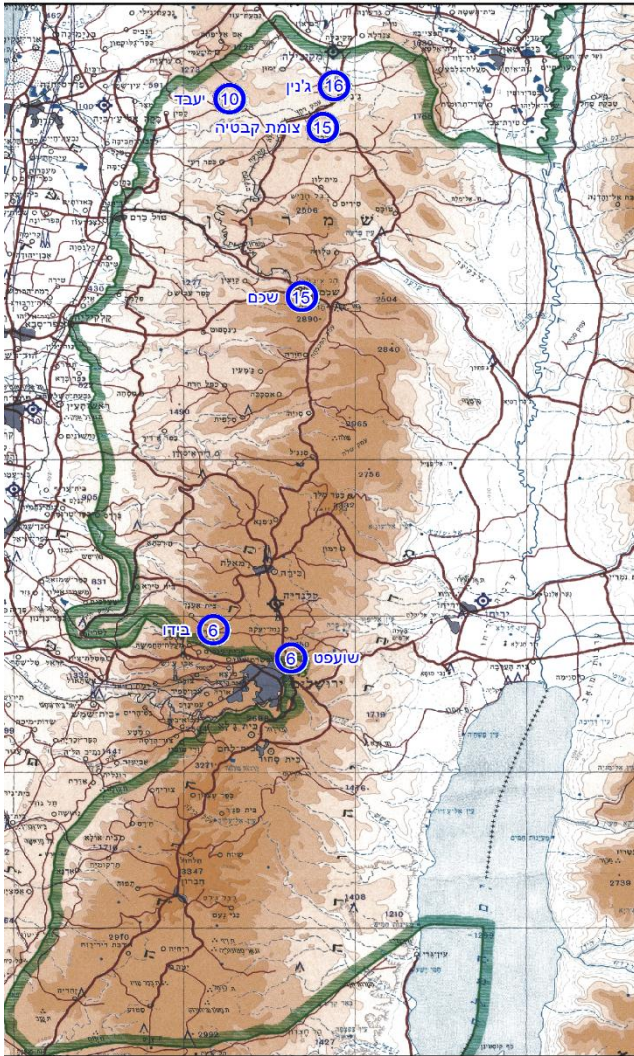
תרשים 7 – חתך חללי צה"ל לפי כתובות מגוריהם

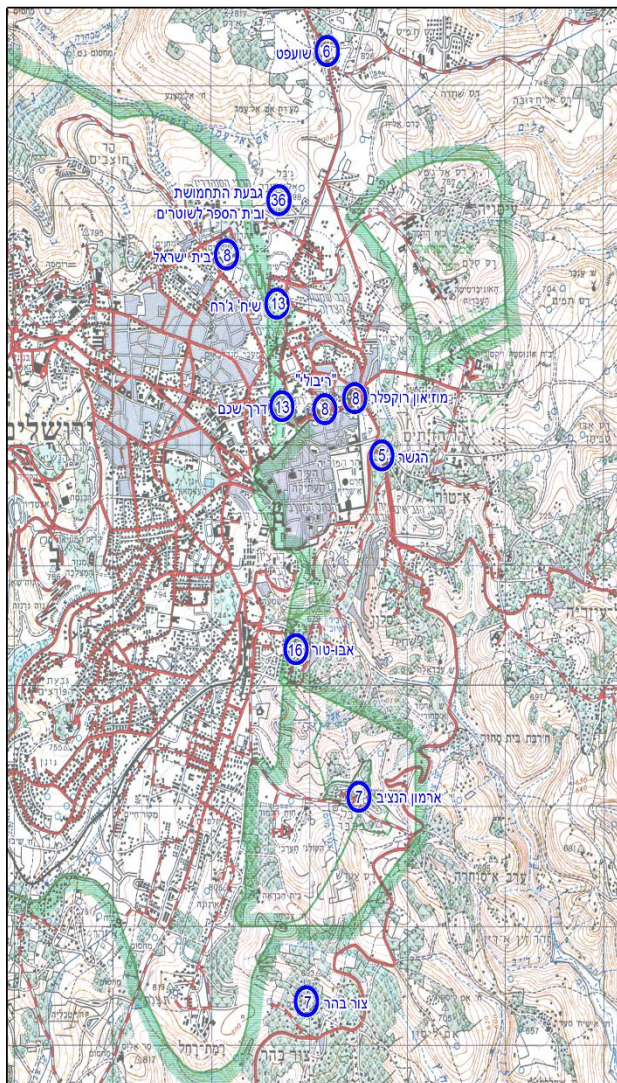
מפה 1 – מקומות נפילה עיקריים, כללי

מפה 3 – מקומות נפילה עיקריים בזירת ירדן

מפה 4 – מקומות נפילה עיקריים באזור ירושלים

מפה 5 – מקומות נפילה עיקריים בזירת סוריה

